

МАРИНЕНКО П. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВНІ КОНТАКТИ: ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ В КАТАЛОНІЇ

У статті йдеться про особливості іспанської мови на фонетичному, граматичному та лексичному рівнях в Каталонії. Було проаналізовано історичне підґрунтя розповсюдження та експансії кастильської мови в Каталонії. Розглянуті явище білінгвізму та диглосії, сучасна мовна ситуація Каталонії.

Ключові слова: білінгвізм, диглосія, іспанська (кастильська) мова, каталонська мова.

В статье речь идет об особенностях испанского языка в Каталонии на фонетическом, грамматическом и лексическом уровнях. Была проанализирована историческая основа распространения и экспансии кастильского языка в Каталонии. Рассматривается явление билингвизма и диглосии, современная языковая ситуация Каталонии.

Ключевые слова: билингвизм, диглоссия, испанский (кастильский) язык, каталанский язык.

The article deals with the peculiar features of the Spanish language in Catalonia on the phonetic, grammatical and lexical levels. The historical background of expansion of Castile language in Catalonia was analyzed. The phenomenon of bilingualism, diglossia, language situation of Catalonia were considered.

Keywords: bilingualism, diglossia, Spanish (Castilian) language, Catalan language.

Практично усі мови світу в певній мірі знаходяться у контакті з іншими мовами. Не виключенням стає також іспанська мова, яка з моменту її становлення розпочала експансію на території далеко за межами свого виникнення, витісняючи автохтонні мови та піддаючись їхньому впливу. В цьому випадку мова йде про білінгвізм на сучасній території Каталонії, де співіснують дві споріднені романські мови: каталонська та кастильська (іспанська). Наслідок співіснування двох мов на цій території призводить до інтерференцій і змін як в одній так і в іншій. Лінгвістична спорідненість між каталанською та кастильською мовами спричиняє виникнення контамінацій, адаптації та кальок. Отже, метою цієї статті є вивчення особливостей іспанської мови в Каталонії на лексичному, граматичному та фонетичному рівнях. **Актуальність** статті полягає у комплексному дослідженні всіх мовленнєвих рівнів іспанського варіанту на території Каталонії з урахуванням історичних особливостей експансії кастильської мови. **Предметом** дослідження стали особливості функціонування лексичних, граматичних та фонетичних одиниць іспанської мови в Каталонії.

На території Іспанії поряд з кастильською мовою співіснує ще декілька мов. Хоча кастильська мова – це офіційна мова і рідна мова більшості населення Іберійського півострова, проте на північних територіях

в чотирьох зонах вона співіснує з регіональними, які мають ту саму легетивну вагу, створюючи умови існування білінгвізму. Білінгвізм це володіння й користування особистістю або певною групою етносу одночасно двома мовами [1:52]. Так, на дев'яності роки минулого століття в Каталонії білінгви та ті, хто міг використовувати дві мови, становили 56% (18-34 роки), 38% (35-54 роки), 21% (54 роки і більше) [2:31]. На 2008 рік згідно статистики Уряду Каталонії мови вживаються з таким відсотком: каталонська 43% і іспанська 53%. Вживанню каталанської мови надає перевагу 30% населення, кастильської 40%, обох мов 25-20% [3]. Як часто трапляється, білінгвізм не завжди є збалансованим, що відповідно теж відбувається в Каталонії. Як наслідок виникає диглосія – одночасне існування в суспільстві двох мов з функціональним їх розподілом. Вибір мови диктується комунікативною ситуацією та передбачає свідому оцінку мовцями певної мови [4:328-329]. Так, під час диктатури генерала Ф.Франка до 70-х років минулого століття через заборону вжитку каталонської мови, почала виникати диглосія, проте починаючи з 80-х років внаслідок демократизації Королівства Іспанії ця ситуація почала зникати. Згідно даних Уряду Каталонії за 2008 рік диглосія відсутня в каталонському суспільстві, а вживання однієї чи іншої мови обумовлене, в першу чергу, походження мовця (тобто головну роль відіграє родина, з якої походить мовець, місцевість) [3]. Взагалі, що стосується каталонської мови, то на відміну від інших мов на території Іберійського півострова (галісійської, наприклад) вона певний час конкурувала з кастильською, і вживалася як престижна мова у вищих прошарках населення на території Каталонії, що робить неможливим появу диглосії в історичному розрізі [5:34].

Розглянемо далі історичний період та умови, які сприяли проникненню та експансії іспанської мови на території Каталонії. Каталонська мова, яка походить від латини, розвивалася паралельно з іншими романськими мовами. Проникненню кастильської мови можна вважати низку обставин, які підготували ґрунт для її подальшої експансії та закріплення. Так, в 1410 році престол Арагонського королівства залишається без нащадків, на царювання запрошується Фердинад I, якій мав досвід сумісного правління Кастилії. У 1472 році шлюб Ізабелі Кастильської та Фердинанда II Арагонського поступово почав закріплювати гегемонії Кастилії і мови відповідно. Каталонія, після свого золотого віку, а саме коли проходила зовнішня експансія (Валенсії, Балеарських островів, Неаполю, Сицилії), розквіт мистецтва, культури та літератури, почала перетворюватися на провінцію нового об'єднаного королівства.

Кастильська мова перетворюється на мову королівського двора. Важливим фактором відіграла епідемія чуми, яка розповсюдилась по каталанським колоніям, знищивши велику кількість населення. Цей удар негативно вплинув на економіку Арагонського королівства. Опустілі території були заселені іншими народами з півострова. Але королівство так і не оправилось після цього удару аж до XIX століття. З відкриттям Америки, торговий портовий центр з Барселони та Валенсії перекочував до Севільї. У 1492 році Антоніо Небріха видає граматику кастильської мови, де вперше серед сучасних романських мов було встановлено орфографічну норму. Поступово дворяни, священники, купці оволодівають кастильською мовою. На початку XVIII століття королем Іспанії видається декрет про вживання кастильської мови в центральному суді Каталонії, проте каталонська мова продовжувала використовуватися в міських радах та меріях.

В XIX столітті, внаслідок культурної течії, Романтизму, по всій Європі, зароджується такий феномен як каталонське Відродження (*Renaixença*), який звертався до культури, мови, традицій, фольклору, славетного минулого. Всьому цьому сприяв економічний розвиток провінції (90% текстильних фабрик зосереджено в Каталонії). Каталонською мовою почали публікувати газети, писати театральні твори. На межі XIX-XX століть утвердився каталонській націоналізм, підтриманий буржуазією та промисловцями. У 1912 році Помпеу Фабра видає граматику каталонської мови, де встановлює її орфографічні норми. Відбувається навчання каталонській мові в початковій школі, відкриваються бібліотеки, перекладається на каталонську класична література [6:515-519].

Після громадянської війни і приходу до влади Ф.Франко (1939 рік) каталонська мова була заборонена, протягом 40 років іспанська мова перетворилась на єдину мову в адміністрації та освіті. На кінець правління Ф.Франко іспанська мова мала сприятливі умови для розвитку в Каталонії, в той час як каталонська залишалась мовою для спілкування в родині та в сільській місцевості. Територія Каталонії була заселена емігрантами, які не вчили каталонську, а продовжували розмовляти іспанською мовою. З падінням диктаторського режиму відбувається впровадження каталонської мови в шкільні програми, починається друге її відродження. Каталонська мова починає співіснувати на рівних правах з іспанською мовою.

Сучасне суспільство Каталонії практично білінгвальне, є нечисленні випадки каталонську монологізму. Насамперед це стосується старшого покоління сільської місцевості. Випадки іспанського монологізму більш частотні, і це стосується міст, хоча останнім часом ці випадки стають все

меншими завдяки введенню каталонської мови в школи, мас медіа, престижу вжитку каталонської мови в деяких регіонах. Імміграція до Барселони призвела до того, що її населення збільшилося на 50%, більшість якого складає молодь, що вивчає каталонську мову і стає білінгвами [7:298]. Отже, люди продовжують розмовляти іспанською мовою, проте все більше відчувається на неї вплив каталонської мови. Далі розглянемо фонетичні, граматичні та лексичні особливості сучасної іспанської мови, які виникли внаслідок її контакту з каталонською.

Фонетичний рівень представляє наступні особливості. Каталонська мова має сім голосних звуків, в той час як іспанська лише п'ять. Часто можна почути переніс цих голосних на іспанську мову. В іспанській мові ці голосні напіввідкриті, в той час як в каталонській вони виступають як відкриті: [e] та [o] перетворюються на [ɛ] та [ɔ] відповідно, *¿que dices?*, *la història*.

Часто спостерігається велярна вимова звука [l] в кінці складу, інколи велярна вимова переходить на попередню голосну: *tal*, *tonel*, *alfombra*. Кінцевий оклюзивний звук [d] оглушується і перетворюється на [t]: *verdat*, *amistat*.

Звук [s] в позиції між голосними стає дзвінким, що є характерним для каталонської мови: *casa* [caza], *los árboles* [loz árboles]. В каталонській мові відсутній звук [θ], тому можна почути заміну цього звука звуком [s]: *hacer*, *desir*, *necesidad*. Цей феномен, *seseo*, властивий андалузькому діалекту. Імміграція з південних земель Іспанії сприяло поширенню цього явища в Каталонії.

В Каталонії можна почути розрізнення двох приголосних звуків [b] та [v], що притаманне каталонській і відсутнє в іспанській мові: *Valencia* [valenθia], *Barcelona* [barθelona]. Відсутність фонетичного явища *yeísmo* призводить до розрізнення фонем [λ] ll і [j] y, які в іспанській мові злилися і вимовляються однаково як [j]: *halla* [aλa], *haya* [aja].

На граматичному рівні ми спостерігаємо наступні відхилення від норми через вплив каталонської мови. Вживання означеного артикля з власним іменем в іспанській мові вважається вульгаризмом, в той час як в каталонській мові це норма: *la Arantxa*, *el Jordi*. Спостерігається також поєднання неозначеного артикля з неозначеним займенником, що нормативно для каталонської мови: *un otro*, *una otra*; *una otra vez*.

Також виникають помилки в дієвідмінюванні певних дієслів. Так, наказовий спосіб другої особи однини від дієслова *ir* під впливом каталонської мови набуває закінчення -s (*vas* від кат. *vés*). Виникають

помилки під час дієвідмінювання дієслова *andar* та дієслів із закінченням – *ducir* (*traducir: traduje* ісп. / *traduí* кат.). Помилкове вживання безособового дієслова, коли воно супроводжується іменником у множині: *habían muchos libros en la tienda*.

Деякі іменника можуть змінити свій рід (чоловічий на жіночий і навпаки), тобто мовець використовує рід, який має це слово в каталанській мові: *señal, calor, análisis, postre, valle*.

Можна також спостерігати неправильне вживання прийменників, в першу чергу, мова йде про помилкове вживання прийменника *a* (напрямок руху) замість прийменника *en* (статичне перебування всередині): *Estoy a Barcelona, tarabajo a la oficina*. Інші складні прийменники типу *delante, enfrente, detrás* супроводжується присвійними займенниками (*enfrente tuyo*) замість нормативного вжитку особового займенника (*enfrente de ti*).

Іншою рисою іспанської мови в Каталонії є зловживання сполучника або неозначеного займенника *que*. Це зловживання обумовлене нормою вжитку *que* як вставного першого елемента загальних питань в каталанській мові: *¿Que se ha roto?, ¿Que es verdat?* В кличних реченнях зайвим часто буває *que*, в каталонській мові ця конструкція вживається для вираження захоплення: *¿Que valiente que eres!* Схожий феномен, який називається *dequeísmo*, полягає у зловживанні конструкції *de que* замість просто сполучника *que*: *pienso de que vive aquí*. Інший сполучник *cuo*, який відсутній в каталанській мові, замінюється відповідною його калькованою конструкцією з *cual*: *es un chico la novia del cual se fue con Roberto*.

З'являється подвійне заперечення, так само як і в каталонській мові: *tampoco no, ninguno no; tampoco no lo sé*. В іспанській мові Каталонії відсутня триградальна парадигма вказівних займенників, натомість вживається двійна градація: *este, aquel, aquí, ahí*.

Що стосується вигуків, то мовцю притаманно автоматично використовувати слова рідної мови, які виражають емоції (подив, радість, образа). Таким чином, каталонець, який говорить іспанською, може вставити наступні емоційно забарвлені вигуки. *¡Cuyons!, ¡collons!*, яка відповідає іспанському *¡cojones!*, але з менш вульгарним значенням. Цей вигук виражає здивування, захоплення, образу. Інший вигук *¡hosti!, ¡hostia!* з дуже відкритим звуком [o].

На лексичному рівні виокремлюються наступні інтерференції. Так, в першу чергу, слід згадати про плутанину вжитку дієслів руху з референцією на мовця і місце де він знаходиться: *llevar* і *traer*, *ir* і *venir*.

Дуже часто можна зіштовхнутися з інтерференціями, а саме

запозиченнями з каталонської, які вже можна вважати за нормативними в цьому регіоні в розмовній мові. Таким чином, фіксується вживання дієслова *plegar* замість *trabajar* (*¿a qué hora plegas?*), конструкції *no cal* замість *no hace falta* (*no cal que lo digas*).

Дієслово *acostumbrar* вживається замість дієслова *soler*, оскільки останній відсутній в каталанській мові: *acostumbro a levantarme pronto*. Дієслово *agradar* літературного вжитку в іспанській мові, дуже поширене в іспанській мові каталонців, оскільки воно є відповідником іспанському дієслову *gustar*: *Me agrada comer chocolate*. Можна почути вживання дієслова *explicar* у значення «розповідати» замість іспанського дієслова *contar*: *explícame todo lo que te pasa*.

Відбувається також калькування фразеологічних одиниць: *hacer tarde* замість *llegar tarde*, *hacer corto* замість *quedarse corto*, *tener gana* замість *tener hambre*, *cerrar la luz* замість *apagar la luz*. Дуже часто можна почути вираз *¿Quieres decir?*, *¿Quiere usted decir?*, який є калькою з каталонської мови *Vols dir?*, *Vol dir Voste?*, що означає вигук подиву, з приводу чогось неможливого. Він відповідає іспанському виразу: *¿Estás/Está seguro?* Інші вирази з дієсловом *ir* є неприродними для іспанської мови: *ir caro/barato* замість *estar caro/barato*; *ir haciendo* (калька з кат. *anar fent*) замість *ir tirando*: *¿qué tal? - voy haciendo*.

Спостерігається вживання іменника *mal* замість *dolor* від каталонського *maldecaps*. Іменник *ropa* має більш широке значення, оскільки його відповідник *roba* в каталонській мові теж ширший за значенням і означає «тканина», тому він може вживатися замість іспанського слова *tela*: *compramos unos metros de ropa para los pantalones*.

Отже, підводячи підсумки, слід сказати, що іспанська мова в Каталонії має свої особливості на фонетичному, граматичному та лексичному рівнях внаслідок прямого контакту з автохтонною мовою, каталонською. Ці особливості різняться її від академічного стандарту іспанської мови. Перспективним, на нашу думку, є дослідження зворотного впливу, а саме, іспанської мови на каталонську.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
2. Siguán Soler M. Conocimiento y uso de las lenguas / Miguel Siguán Soler. – Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1999. – 132 p.
3. http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/InformePL/Arxius/c_cap05_10.pdf
4. Кочерган М.П. Загальне мовознавство / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Академія, 2003. – 464 с.
5. Penny R. Variation and change in Spanish / Ralph Penny. – Cambridge: University Press, 2000. – 284 p.
6. Pérez J. Historia de España / Joseph Pérez. – Barcelona: Crítica, 2003. – 760 p.
7. Echenique Elizondo M.T., Sánchez Méndez J. Las lenguas de un reino: historia lingüística hispánica / María Teresa Echenique Elizondo, Juan Sánchez Méndez. – Madrid: Gredos, 2005. – 536 p.